

برای نخستین‌بار اعضای شورای ملی ثبت آثار تاریخی کشور، چهارشنبه گذشته به مشهد آمدند تا پرونده ثبت ۷۰اثر تاریخی را بررسی کنند

سیلوی گندم مشهد در مسیر ثبت ملی قرارگرفت

عکس از مشهد

این حال هنوز هم هستند آثاری که در زمره آثار ملی ماقرار نگرفته‌اند. بر همین اساس، چهارشنبه گذشته برای نخستین‌بار جمعی از مسئولان و کارشناسان میراث‌فرهنگی کشور به مشهد آمدند تا در یک جلسه اولیه، پرونده هفتاد اثر خراسانی را که نام آن‌ها در فهرست ثبت ملی شدن قرار گرفته است و واجد شرایط بوده‌اند، بررسی کنند. ماجرا از این قرار است که اعضای شورای ملی ثبت

آثار تاریخی کشور که بیشتر جلساتش در تهران برگزار می‌شود، این‌بار به دعوت میراث‌فرهنگی، گردشگری و صنایع‌دستی خراسان رضوی به مشهد می‌آیند تا بررسی اولیه ثبت ملی نوزده بنا و ۵۱محوطه تاریخی خراسان‌رضوی را در خود استان برگزار کنند.

از این تعداد اثر در آستانه ثبت، اگر از حسینی‌ده داروغه که پرونده آن چندی پیش به صورت جداگانه

حسین بیات| خراسان رضوی به سبب موقعیت جغرافیایی و قرار گرفتن در مسیر جاده ابریشم از غنای باستانی و فرهنگی مطلوبی برخوردار است و از مناطق تاریخی کشور محسوب می‌شود. آمارها می‌گویند از سال ۱۳۱۰ تا کنون، بیش از ۲هزار و ۱۲۸ اثر میراث‌فرهنگی شناخته شده تاریخی، ناملموس و طبیعی از خراسان‌رضوی در فهرست آثار ملی ایران به ثبت رسیده است، با

سیلوی‌های گندم مشهد

نخستین این بناها از مشهد، سیلوی‌های گندم هستند که نشان نیاز مشهد به آن‌ها را می‌توان در مطبوعات منتشر شده از اواخر قاجار دید، بلدی‌ه ارض‌اقدس در روزنامه «چمن» به سال ۱۳۳۴هجری قمری(۱۲۹۴ خورشیدی) می‌نویسد: «گندمی که دولت به‌عنوان مالیات اخذ می‌نماید و در انبار دولتی جمع می‌شود، برای موقع تنگی و سختی است که در وقت احتیاج، رفع حاجب نماید. استدعا داریم غدغن فرمایید گندم مذکور به فروش یا مال‌التجاره قرار داده شود، والا در آتیه کار خیلی سخت و اهالی مشهد دچار ابتلاات خواهند شد.» این انبار دولتی البته سیلوی‌های قدیمی مشهد نیست و این سیلوها در دوره دیگری ساخته می‌شوند. سیلوی‌های امروز مشهد را که به شکل دو بنای عظیم بتنی در بولوار مجلسی ایستاده‌اند، آلمانی‌ها درمیان زمین‌های زراعی سه روستای امین‌آباد، بَقرآباد و شُغاد می‌سازند، البته روایت‌های بسیاری، ساخت نخستین سیلوی مشهد را به دوران شش‌ماهه حضور کلنل پسیان به‌عنوان رئیس ژاندارمری در مشهد مربوط می‌دانند اما

دستگردان

قدمت: دوره اسلامی

این محوطه که مربوط به دستگردان، از روستاهای دهستان میامی، بخش رضویه مشهد است. قدمت محوطه تاریخی اش به قرون اولیه اسلامی برمی گردد. از آنجا که رسیدگی به محوطه‌های تاریخی و حفظ آن‌ها جزو سیاست‌های اصلی میراث‌فرهنگی است، محدوده این آبادی نیز که قدمتش بین ۱۰۰۰ تا ۱۵۰۰ سال است، درمیان پیشنهادهای ثبت ملی قرار گرفته است.

محوطه تاریخی

پاوا

قدمت: دوره اسلامی

پاوا روستایی در دهستان کنویست است که در بخش مرکزی شهرستان مشهد واقع شده است. قدمت محوطه تاریخی این روستا نیز که در نزدیکی مشهد قرار دارد، مربوط به قرون اولیه اسلامی است؛ یعنی بین قرون اول تا چهارم هجری قمری، از این نظر بین ۱۰۰۰ تا ۱۵۰۰ سال قدمت دارد و می‌تواند بین پیشنهادهای اخیر ثبت ملی استان قرار بگیرد.

محوطه تاریخی

پاوا روستایی در دهستان کنویست است که در بخش مرکزی شهرستان مشهد واقع شده است. قدمت محوطه تاریخی این روستا نیز که در نزدیکی مشهد قرار دارد، مربوط به قرون اولیه اسلامی است؛ یعنی بین قرون اول تا چهارم هجری قمری، از این نظر بین ۱۰۰۰ تا ۱۵۰۰ سال قدمت دارد و می‌تواند بین پیشنهادهای اخیر ثبت ملی استان قرار بگیرد.

محوطه تاریخی

پاوا روستایی در دهستان کنویست است که در بخش مرکزی شهرستان مشهد واقع شده است. قدمت محوطه تاریخی این روستا نیز که در نزدیکی مشهد قرار دارد، مربوط به قرون اولیه اسلامی است؛ یعنی بین قرون اول تا چهارم هجری قمری، از این نظر بین ۱۰۰۰ تا ۱۵۰۰ سال قدمت دارد و می‌تواند بین پیشنهادهای اخیر ثبت ملی استان قرار بگیرد.

۷۰ اثر خراسان در انتظار ثبت ملی

ردیف	نام اثر	قدمت احتمالی	شهرستان	ردیف	نام اثر	قدمت احتمالی	شهرستان
۱	تپه قبرستان ابوالغازن	پیش از تاریخ	بجستان	۲۵	محوطه طُور	عصر مفرغ-عصر آهن	داورزن
۲	محوطه چوپان	پیش از تاریخ	بردسکن	۲۶	تپه فضل‌آباد	اشکانی-ساسانی	درگز
۳	تپه نیبوخو	تاریخی-اشکانی	تایباد	۲۷	تپه جشن‌آباد۳	اشکانی-ساسانی	درگز
۴	محوطه تاریخی قرق	ساسانی، صدر اسلام	تایباد	۲۸	نگار تپه	اشکانی-ساسانی	درگز
۵	محوطه تاریخی ارگ هشتادان	اسلامی	تایباد	۲۹	تپه شور کال	اشکانی-ساسانی	درگز
۶	حمام صفائیان (حمام گودی)	قاجار	تربت حیدریه	۳۰	تپه ساخلو فضل‌آباد	اشکانی-ساسانی	درگز
۷	ساختن‌ان اداره نوغان داری	پهلوی اول	تربت حیدریه	۳۱	محوطه روباز درونگر	پارینه‌سنگی	درگز
۸	باغ ملی	پهلوی اول	تربت حیدریه	۳۲	کلور تپه جشن‌آباد	اشکانی-ساسانی	درگز
۹	محوطه زیرآباد	قرون میانی اسلام	جغتای	۳۳	تپه اتانلو	اشکانی-ساسانی- قرون میانی اسلامی	درگز
۱۰	محوطه آزادار	قرون میانی اسلام	جغتای	۳۴	تپه خورودی	اشکانی-ساسانی	درگز
۱۱	بنایای ارگ خداشاه	قرون میانه اسلامی	جغتای	۳۵	تپه گلخندان	اشکانی-ساسانی	درگز
۱۲	تپه فیض‌آباد	ساسانی- قرون اولیه اسلامی	جغتای	۳۶	مسجد تاریخی امین‌آباد	اواخر قاجار	رشتخوار
۱۳	تپه ایلاوی	مفرغ متاخر- اشکانی ساسانی	جویین	۳۷	مسجد تاریخی سعادت‌آباد	اواخر قاجار	رشتخوار
۱۴	تپه خشنی	قرون میانی اسلامی	جویین	۳۸	حسینی‌قنبر سیاه	قاجار-پهلوی	سبزوار
۱۵	تپه مغول	اشکانی-ساسانی	جویین	۳۹	حسینی‌ه مشهدی‌رضا	قاجار-پهلوی	سبزوار
۱۶	تپه دستگرد	ساسانی- قرون اولیه اسلامی- صفوی	چناران	۴۰	تپه میراحمد	پیش از تاریخ	سرخس
۱۷	مسجد جامع سلامی	پهلوی دوم	خواف	۴۱	غیرمغغان	پارینه‌سنگی	طربقه و شاندیز
۱۸	آسادهای سنگان	قاجار	خواف	۴۲	سنگ‌نگاره شیرآقا	سنگ‌نگاره و شاندیز	طربقه و شاندیز
۱۹	حوض انبار شیخ زین‌الدین خوافی	صفوی	خواف	۴۳	سنگ‌نگاره مخ	پیش از تاریخ	طربقه و شاندیز
۲۰	حوض انبار فایندر	صفوی	خواف	۴۴	سنگ‌نگاره شلگرد	اولایل هزاره دوم قبل میلاد	طربقه و شاندیز
۲۱	حوض انبار صحرآ	صفوی	خواف	۴۵	قاراجشمه	مس و سنگ	فیروزه
۲۲	سنگ‌نگاره بلفان‌آباد	پیش از تاریخی	خوشاب	۴۶	تپه نادری داوودی	-	قوجان
۲۳	ریاط جز	اشکانی-ساسانی	خوشاب	۴۷	ساروی زیر فرودگاه	قوجان	قوجان
۲۴	تپه روشکان	پیش از تاریخی	خوشاب	۴۸	تپه ناری	-	قوجان

۴دومورد آخر از فهرست خارج شده‌اند و بناست بعد از تکمیل پرونده مجددا پیشنهاد شوند

خراسان نامه

ردپای شیرازی در بناهای خراسانی

درباره معمار اسطوره‌ای دوره تیموری که آثارش تاریخ انتضا ندارد

سنگ مزار قوام‌الدین شیرازی

هادی دقیق‌احمتا تا به حال پیش آمده است به بنایی با عمر سی یا چهل سال برخورد کنیم و آن را برای سکونت مناسب نبینیم. در خراسان اما بناهایی هستند چندصدساله که جدا از پشتوانه مالی ساختشان، معماری زبردست داشته‌اند و این عامل سبب شده است جاودانه و استوار باقی بمانند، آن چنان که با وجود گذشت سده‌ها، گزند ی نبینند. برای نمونه دو نام در معماری دوره تیموری وجود دارد که اگر آن‌ها را سرآمد معماران آن عصر بنامیم، گراف نگفته‌ایم. به گواهی کتب تاریخی ازجمله «جغرافیای حافظ ابرو»، «حبیب‌السیر» و... برادران شیرازی، قوام‌الدین و غیاث‌الدین، در معماری عصر تیموری کاری کردند کارستان، آن چنان که در این دو منبع مکتوب از آن‌ها به نام «اسطوره‌های بناهای افسانه‌ای، یادمی‌کنند. این دو، بناهایی ساختند که هنوز هم(هرچند با مرمت‌های گاه‌وبیگاه) سرا هستند و بخشی از تاریخ قرص‌ومحکم این سرزمین محسوب می‌شوند؛ تاریخی که اگر پشتوانه معماری اش نبود، یک حظ و لذت دیدنی به ما ساکنان امروز خراسان بدهکار بود. با همه این‌ها، برادران شیرازی بخشی از این بار را به دوش کشیده‌اند و طرحی افکنده‌اند که امروز یک سروگردن از بقیه معماری خراسان بلندتر است.

- تو کار زمین را نکو ساختی*

قوام‌الدین شیرازی زودتر از برادرش، غیاث‌الدین، از دنیا رفت. اوسال ۸۴۲قمری در یک شبه از ماه شعبان درگذشت و کار ناتمام بنای شگفت‌انگیز مدرسه غیاثیه خرگرد خواف را به برادرش سپرد و او هم چند سال پس از فوت برادرش، کار مشترکشان را تمام کرد، از این‌رو می‌توان گفت که مدرسه غیاثیه خرگرد، آخرین کار قوام‌الدین بوده است. اما آغاز کار او را در معماری کجای می‌توان جست؟ به شهادت همان کتاب‌های تاریخی، وقتی شاهرخ تیموری در همان اوایل حکومتش یعنی سال ۸۰۷قمری بنا را بر آبادانی هرات می‌گذارد، قوام‌الدین را برای معماری مدرسه و خاتقاهش در هرات برمی‌گزیند. شاهرخ برای چنین اقدام مهمی بی‌شک یکی از معماران تراراول زمانش را برگزیده است. پس باز هم بیراه نیست اگر برای قوام‌الدین شهرتی پیش‌تر از زمان شاهرخ تیموری درنظر بگیریم، با این حال قوام‌الدین شیرازی از آن سال تا پایان عمرش، یعنی برای ۳۵سال در بالاترین رده معماران عصر خودش بوده است. او مدرسه و خاتقاه هرات را سال ۸۱۳قمری تمام کرد، مسجد گوهرشاد مشهد را سال ۸۲۱قمری به بهترین شکل ممکن به سرانجام رساند، مدرسه ومسجدی به‌نام گوهرشاد در هرات بنا کرد و در مدرسه غیاثیه هم تمام‌وکمال از شم معماری اش مایه گذاشت، اما این‌ها بی‌تردید گل سرسبد معماری اوست و این معمار پرکار عصر تیموری، بناهای فراوان دیگری هم ساخته است. شاید بشود ردپای او را در همه بناهای زمان حیات شاهرخ و همسرش، بانوگوهرشاد، دید؛ ازجمله مدرسه باباسروپریزاد در حرم امام‌رضا(ع) که اطلاع دقیقی از معمار آن‌ها در دست نیست، ولی منسوب به زمان شاهرخ هستند یا دارالحفاظ و دارالسلام و دارالسیاده را که به گوهرشادبانو نسبت می‌دهند و

با این تفاسیر، قوام‌الدین را باید از معماران بلندآوازه خراسان دانست که می‌توانست آنچه مقام‌های ارشد جامعه می‌خواستند، به بهترین شکل بنا کند. در «تذکره الشعراء، نام قوام‌الدین به‌عنوان یکی از چهار هنرمند برتر دربار شاهرخ آمده است که در مهندسی و طراحی و معماری نظیر نداشته است. در «حبیب‌السیر» هم در ذکر بزرگان عهد شاهرخ، نام قوام‌الدین به‌عنوان مرجع معماران دوران آمده است. پس این چنین شد که قوام‌الدین به معماری افسانه‌ای بدل شد، آن هم در دوره‌ای که هرات خراسان بزرگ، شهر افسانه‌ها بود و دوران آبادانی اش را می‌گذراند و به سایر شهرهای سرزمین‌های اسلامی فخر نو بودن و زیبایی می‌فروخت.

- مزار قوام‌الدین شیرازی

مزار قوام‌الدین شیرازی نیز در همان حوالی کار و زندگی اوست. قوام‌الدین در سده نهم هجری در منطقه خواف می‌زیست. روستای خرگرد یا خرگرد دوره تیموری اسلامی، در نزدیک شهر خواف و در مسیر جاده‌ای قرار دارد که به سمت تربت‌جام می‌رود. در حاشیه شرقی جاده و جایی که جهت جاده پس از روستا شمالی جنوبی می‌شود، می‌توان مدرسه غیاثیه را دید؛ مدرسه‌ای که یکی از چندین شاهکار معماری خراسان و ساخته قوام‌الدین است و آجرکاری‌ها و کاشی کاری‌های بی‌نظیرش، آن را به موزه معماری تبدیل کرده است. قوام‌الدین شیرازی هم جایی در حوالی همین مدرسه و بر تپه‌ای در حاشیه جاده، دفن شده است که البته چند نشان ویژه دارد که به‌سادگی می‌توان آن را آن سوی جاده و مقابل مدرسه غیاثیه پیدا کرد. بین مردم محلی، مزار میر قوام‌الدین به میرکابدین، مشهور و محترم است و در اندازه ملی نیز این مزار مرداد۱۳۸۴ در فهرست آثار ملی قرار گرفته است. یکی از نشانه‌های شاخص مزار قوام‌الدین، وجود دو سنگ‌قبر سفید بر این تپه است که یکی افقی و دیگری عمودی بر مزار قرار داده شده است؛ سنگ قبر بزرگ‌تر روی زمین است و آن دیگری که کوچک‌تر است، به‌صورت افراشته. سنگ بزرگ‌تر تقریباً یک متر طول دارد و بر حاشیه آن کتیبه‌ای به زبان عربی کار شده است و وسطش شعری است که برخی مصرع‌هایش به‌دلیل آسیب‌دیدگی به‌درستی خوانده نمی‌شودو با این مصرع تمام می‌شود: «رقیم‌ه هزار داغ بردیم به خاک». سنگ‌قبر افراشته‌شده نیز حاشیه‌ای به زبان عربی دارد و دو قاب در بالا و پایینش دیده می‌شود که داخل قاب پایینی، طرح و نقش دارد و درون بالایی جمله‌ای به عربی نوشته شده است. در کنار این قبر نیز قبر زنی است به نام «صاحه»، که اهالی می‌گویند قبر همسر قوام‌الدین است. با این‌همه به‌نظر می‌رسد اینجا خیلی پیش‌تر از این‌ها، مزار خانواده‌گی قوام‌الدین شیرازی بوده و با دیواری خشتی محصور بوده است.

* نقل است که شاهرخ تیموری در یکی از دیدارهایش با قوام‌الدین، این بیت را خطاب به او می‌گوید: تو کار زمین را نکو ساختی؛ که با آسمان نیز پرداختی.

تاریخ و هویت

شنبه

۱۲ مرداد ۱۴۰۲
۱۸ محرم ۱۴۴۵
شماره ۲۰۰۳

۱۵

